

ПАТРИМОНИУМ.МК PATRIMONIUM.MK
Списание за културното наследство PERIODICAL FOR CULTURAL HERITAGE
- споменици, реставрација, музеи - - MONUMENTS, RESTORATION, MUSEUMS -
Година 14, број 19 / 2021 Year 14, N° 19 / 2021

Уредник *Editor*
Дарко Николовски Darko Nikolovski

Редакциски одбор: *Editorial board:*
Иван К. Заров Ivan K. Zarov
Марула Николовска Marula Nikolovska
Мирјана М. Машниќ Mirjana M. Mašnić
Роберт Петковски Robert Petkovski
Елизабета Касапова Elizabeta Kasapova

International Editorial board:
Smiljka Gabelić (Belgrade)
Ioannis Sisiou (Kastoria)
Ivanka Gergova (Sofia)
Marina-Ileana Sabados (Bucharest)
Mihail Butirski (Moscow)
Jancarkova Julie (Prague)

Издавањето на ова списание го помогна The publishing was supported by

ПАТРИМОНИУМ.МК PATRIMONIUM.MK

Списание за културното наследство
- споменици, реставрација, музеи -
Година 14, број 19 / 2021

PERIODICAL FOR CULTURAL HERITAGE
- MONUMENTS, RESTORATION, MUSEUMS -
Year 14, N° 19 / 2021

КАЛАМУС CALAMUS

Скопје 2021 Skopje 2021

СОДРЖИНА CONTENTS

<i>Гоце НАУМОВ, Јасмина ГУЛЕВСКА, Феран АНТОЛИН, Амалиа САБАНОВ, РАУЛ СОТЕРАС и Анета ФИДАНОСКА</i> МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ИСТРАЖУВАЊА НА НЕОЛИТСКАТА НАСЕЛБА ВЛАХО КАЈ ЖИВОЈНО ВО ПЕЛАГОНИЈА [25]	<i>Goce NAUMOV, Jasmina GULEVSKA, Ferran ANTOLIN, Amalia SABANOV, Raul SOTERAS and Aneta FIDANOSKA</i> MULTIDISCIPLINARY RESEARCH OF THE NEOLITHIC SETTLEMENT VLAHO AT ŽIVOJNO IN PELAGONIA [28]
<i>Перо СИНАДИНОВСКИ, Вера АТАНАСОВСКА, Никола ЃУРОВСКИ, Ненад ПИВКО, Ѓорѓи БУКЧЕВСКИ</i> ЗАШТИТНИ АРХЕОЛОШКИ ИСКОПУВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТОТ ОГРАЃЕ КАЈ С. ОРМАН [29]	<i>Pero SINADINOVSKI, Vera ATANASOVSKA, Nikola GJUROVSKI, Nenad PIVKO, Gjorgji BUKČEVSKI</i> THE PROTECTION ARCHEOLOGIC EXCAVATION ON THE SITE OGRAGJE NEAR THE VILLAGE ORMAN [42]
<i>Damjan DONEV</i> “VIDIN GRAD”, STRATIGRAPHIC EXCAVATIONS 19/20: ANOTHER CONTRIBUTION TO THE SETTLEMENT TOPOGRAPHY [43]	<i>Дамјан ДОНЕВ</i> “ВИДИН ГРАД“, КОНТРОЛНИ СОНДИРАЊА, 2019/2020: НОВ ДОПРИНОС КОН ТОПОГРАФИЈАТА НА НАСЕЛБАТА [102]
<i>Duško TEMELKOSKI Aleksandar MITKOSKI</i> РАНАТА АНТИКА ВО ПРИЛЕПСКИОТ РЕГИОН [103]	<i>Duško TEMELKOVSKI Aleksandar MITKOVSKI</i> EARLY ANTIQUITY IN THE PRILEP REGION [132]
<i>Роберт ПЕТКОВСКИ</i> СТАПОТ КАКО МОТИВ НА РАНОАНТИЧКИТЕ НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ НА БАЛКАНОТ [133]	<i>Robert PETKOVSKI</i> STICK AS A MOTIVE IN EARLY ANTIQUE FUNERAL MONUMENTS ON THE BALKANS [152]
<i>Viktorija SOKOLOVSKA</i> ЕДЕН ПОГЛЕД ВРЗ ИСТОРИСКОТО МИНАТО ПО ТЕЧЕНИЕТО НА РЕКАТА БРЕГАЛНИЦА [153]	<i>Viktorija SOKOLOVSKA</i> SURVEY OF HISTORIC EVENTS ALONG BREGALNICA RIVER [166]
<i>Ljubinka DŽIDROVA</i> POST-PROCESUAL NOTES ON EARLY ARCHAEOLOGICAL DATA FROM HERACLEA LYNCESTIS [167]	<i>Љубинка ЏИДРОВА</i> ПОСТ-ПРОЦЕСУАЛНИ БЕЛЕШКИ ЗА РАНИТЕ АРХЕОЛОШКИ ПОДАТОЦИ ЗА Heraclea Lyncestis [182]
<i>Стевче ТОДОРОВСКИ</i> СРЕДНОВЕКОВНАТА ЦРКВА ВО АНТИЧКИОТ ГРАД HERACLEA LYNCESTIS – БИТОЛА [183]	<i>Stevče TODOROVSKI</i> THE MEDIEVAL CHURCH IN THE ANTIQUE TOWN HERACLEA LYNCESTIS-BITOLA [194]
<i>Vladimir MILANOVSKI</i> АРИ И АРХИТЕКТОНСКИ ЕЛЕМЕНТИ ОД АНТИЧКОТО СВЕТИЛИШТЕ ВО КОЛОБАИСА [195]	<i>Vladimir MILANOVSKI</i> ARCHITECTURAL ELEMENTS OF THE ANCIENT SANCTUARY KOLOBAISA [206]
<i>Lidija KOVACHEVA, Radmila TRAJKOVA</i> СИФИЛИС ОД „ТАИНСТВЕНА БОЛЕСТ“ И „БОЖЈА КАЗНА“ ДО ПАНДЕМИЈА НА ГЛОБАЛНО НИВО [207]	<i>Lidija KOVACHEVA, Radmila TRAJKOVA</i> SYPHILIS FROM A „MYSTERIOUS DECEASE“ AND „GOD’S PUNISHMENT“ TO A GLOBAL LEVEL PANDEMIC [218]

Elizabeta DIMITROVA
“RHYTHM AND GROOVE”
THE DYNAMICS OF LINE AND ITS
IDEO-SYNCHRONICITY IN ART AND
ARCHAEOLOGY
[219]

Елизабета ДИМИТРОВА
“РИТАМ И ТЕМПО”
ДИНАМИЗМОТ НА ЛИНИЈАТА И НЕЈЗИНИОТ
ИДЕО-СИНХРОНИЦИТЕТ ВО УМЕТНОСТА И
АРХЕОЛОГИЈАТА
[234]

Mirjana M. MAŠNIĆ
ВО МАНАСТИРОТ ВЕЉУСА Е ОТКРИЕНА ФРЕСКА НА
ДВАЈЦА АПОСТОЛИ ВО СИМБОЛИЧНА ПРЕТСТАВА
НА „ПРЕГРАТКА“ ИЛИ „БАКНЕЖ НА МИРОТ“
[235]

Mirjana M. MAŠNIĆ
THE DISCOVERED FRESCO IN VELJUSA WITH THE
TWO APOSTOLES IN THE SYMBOLIC DEPICTION OF
“EMBRACING” OR THE “KISS OF PEACE”
[242]

Tatjana VULETA
ИЗВАН ВАШАРА ТАШТИНЕ:
ВИЗАНТИЈСКИ ДВОРСКИ ЛАПАЦАС И НЕГОВА
УПОТРЕБА НА ДВОРУ СРПСКОГ КРАЉА СТЕФАНА
ДЕЧАНСКОГ
[243]

Tatjana VULETA
BEYOND THE VANITY FAIR:
BYZANTINE COURT LAPATZAS AND ITS USE
AT THE COURT OF THE SERBIAN KING STEFAN
DEČANSKI
[262]

Smiljka GABELIĆ
CRKVA NA GREBENU U BLIZINI
LESNOVA
[263]

Смиљка ГАБЕЛИЌ
ЦРКВА НА ГРЕБЕНОТ ВО БЛИЗИНАТА НА
ЛЕЧОВО
[274]

Anđela GAVRILOVIĆ
О БОГОСЛОВСКИМ ИДЕЈНИМ ОСНОВАМА
ИКОНОГРАФСКО-ПРОГРАМСКОГ РЕШЕЊА СЦЕНЕ
ПРЕОБРАЖЕЊА ХРИСТОВОГ НАД УЛАЗОМ У
ЦРКВУ ПРЕОБРАЖЕЊА У МАНАСТИРУ ЗРЗЕ
[275]

Anđela GAVRILOVIĆ
ON THE IDEOLOGICAL ROOTS OF THE SPECIFIC
PROGRAMATIC SOLUTION OF THE SCENE OF
TRANSFIGURATION OF CHRIST IN THE CHURCH OF
THE TRANSFIGURATION IN THE MONASTERY OF ZRZE
[286]

Jehona SPAHIU JANCHEVSKA
ЦИКЛУСОТ НА ПАТРОНОТ ОД ЦРКВАТА
СВ. ЃОРЃИ ПОБЕДОНОСЕЦ ВО
МЛАДО НАГОРИЧАНЕ
[287]

Jehona SPAHIU JANCHEVSKA
THE CYCLE OF THE PATRON FROM THE CHURCH
OF ST. GEORGE THE VICTORIOUS IN MLADO
NAGORICHANE
[302]

Darko NIKOLOVSKI
ТВОРЕШТВОТО НА ЗОГРАФОТ ХАЏИ АНАГНОСТ ОД
ПРВАТА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК ВО РЕГИОНОТ НА
ГОРНА РЕКА, МАВРОВО
[303]

Darko NIKOLOVSKI
THE CREATION OF THE PAINTER HAĐI ANAGNOSTI
FROM THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY AT
GORNA REKA, MAVROVO
[318]

Sneška LAKALISKA
АЦИСКИ ИКОНИ -
ЕРУСАЛИМСКИ СТИЛ ВО Р.С. МАКЕДОНИЈА
- ВТОРА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК
[319]

Sneška LAKALISKA
PILGRIMAGE ICONS IN THE JERUSALEM STYLE
FOUND IN R.N. MACEDONIA FROM THE SECOND
HALF OF THE 19TH CENTURY
[332]

Angelina POPOVSKA
INDOOR AND OUTDOOR MEASUREMENT OF THE “T”
AND “RH” AND CLIMATE IMPACT ON
THE CULTURAL HERITAGE IN THE
CHURCH OF ST. SPAS IN SKOPJE
[333]

Ангелина ПОПОВСКА
ВНАТРЕШНО И НАДВОРЕШНО МЕРЕЊЕ НА
ТЕМПЕРАТУРА (T) И РЕЛАТИВНА ВЛАЖНОСТ (RH)
И КЛИМАТСКОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ КУЛТУРНОТО
НАСЛЕДСТВО ВО ЦРКВАТА СВ. СПАС ВО СКОПЈЕ
[344]

Екатерина НАМИЧЕВА, Петар НАМИЧЕВ
ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО
ГЕВГЕЛИСКО ОД 19 ВЕК
[345]

Ekaterina NAMIČEVA, Petar NAMIČEV
THE TRADITIONAL ARCHITECTURE IN
THE REGION OF GEVGELIJA IN THE 19TH ENTURY
[360]

Небојша ГАЏИЋ, Љиљана ГАЏИЋ
НОВИ ПОДАЦИ О АРХИТЕКТУРИ ЦРКВЕНОГ
ГРАДИТЕЉСТВА ГРАДА ПРИЗРЕНА
[361]

Nebojša GADŽIĆ, Ljiljana GADŽIĆ
NEW DATA ON THE ARCHITECTURE OF CHURCH
BUILDING IN THE CITY OF PRIZREN
[374]

Елизабета Димитрова
Отворање на изложбата
СВЕТИ МЕРКУРИЈ ВОИНОТ И НЕГОВИОТ ТРИУМФ НИЗ ВЕКОВИТЕ
од авторката *Јехона Спахиу Јанчевска*
(26 октомври 2021, НУ Музеј на Р. С. Македонија)
[375] [378]

Зборник на трудови од меѓународниот научен симпозиум
Манастирот Слечче и поствизантиската уметност на Балканот во XVI и XVII век,
Демир Хисар, 6-7 јули 2018, уредник Сашо Цветковски,
Издавач: Манастир „Свети Атанасиј Велики“ Журче, Демир Хисар 2021, 5-312 стр.

Витомир МИТЕВСКИ
МАНУ, Скопје
Промотивно излагање
(Промоција на Зборникот во Слечче, 17 јули 2021 г.)
[379] [382]

Зборник на трудови
Прва Малореканска летна школа
По џаџекиите на Дичо Зограф, уредник Сашо Цветковски
Издавач Македонската академија на науките и уметностите, Скопје 2021, 3-199 стр.
[383] [384]

Овој број на списаниеџо
PATRIMONIUM. MK

Во чест на
НИКОЛА МИТРЕВСКИ
(1947 – 2021)

Биографски податоци

Д-р Никола Митревски е роден во 1947 година во с. Старавина, Битолско. Основно и гимназиско образование стекнал во Битола, а високото образование го продолжил на Филозофскиот факултет во Скопје – Институт за историја на уметноста и археологија, каде дипломирал во 1982 година. Неговата професионалната кариера и интересот за уметноста започнал во Центарот за современа уметност при Народниот музеј во Прилеп, каде бил ангажиран во периодот од 1975 година до 1980 година, а примарен предмет на професионален интерес му биле скулпторските дела во дрво. Професионалниот пат го продолжил во ЈНУ Институт за старословенска култура – Прилеп, каде бил вработен од 1980 година, сè до неговото пензионирање во 2012 година. Во Институтот тој ги извршувал функциите секретар за научна координација и секретар на Издавачкиот совет, а во периодот од 1984 до 1988 година бил секретар на Југословенскиот Национален комитет на Меѓународната унија за словенска археологија и технички секретар на Реалната енциклопедија на југоисточна Европа за Југославија.

Најзначајна етапа од научната наобразба на д-р Митревски е одбраната на неговиот магистерскиот труд *„Манастирот Свети Никола во с. Слечке кај Прилеп“*, кој го одбрал во април 1994 година на Филозофскиот факултет во Белград – група за историја на уметноста, со што го трасирал правецот на натамошниот научноистражувачки интерес. По неговиот избор во соработничко звање асистент – истражувач во Институтот за старословенска култура – Прилеп тој бил вклучен во реализацијата на научноистражувачките проекти *„Сакралните објекти во Македонија“* и *„Свети Ѓорѓи Полошки“*. Во месец јуни 2000 година на Филозофскиот факултет во Скопје ја одбрал докторската дисертација на тема: *„Фрескоживописот во Пелагонија од средината на XV до крајот*

XVII век“, стекнувајќи се со титулата доктор по историја на уметноста, а истата година бил избран во научно звање научен соработник. Напредувајќи во научноистражувачката кариера тој во 2003 година бил избран во звање виш научен соработник, а во 2006 година во највисокото научно звање – научен советник. Во 2001 година д-р Митревски бил именуван за главен истражувач на научноистражувачкиот проект *„Ликовната уметност на Пелагониската епархија од паѓањето под турска власт до Балканските војни“*, а во јануари 2004 година бил главен истражувач на научноистражувачкиот проект *„Споменици на сидното сликарство од времето на Преродбата на Пелагониската епархија“*.

Во примарен фокус на научниот интерес во текот на плодната кариера на д-р Митревски биле сликарските дела од поствизантиската уметност и од периодот на Преродбата, при тоа концентрирајќи се на фрескоживописот во црквите од територијата на Пелагонија, Демир Хисар, Преспа, Порече и Тиквешката. Покрај непроценливото богатство на теренски материјали собрани со истражувањата на овие области, кои преку неговите трудови станале достапни на научната јавност, тој особено внимание посветил и на иконографската анализа на фрескоансамблите од спомениците кои биле предмет на негов научен интерес. Монографските студии и научните трудови на д-р Никола Митревски, претставуваат презентација на значаен сегмент од ликовниот материјал кој настанал во периодот од XV до XIX век во средишните области на Македонија. Преку нивната обработка направен е основниот предуслов за издвојување на овие територии како едни од најбогатите ризници на уметнички дела од времето на османлиското владеење, а со тоа д-р Митревски продонесол за отворањето на нови перспективи кои создаваат простор за нови истражувачки дејности на идните генерации.

БИБЛИОГРАФИЈА

Монографски трудови

1. *Манастирот Слепче кај Прилеп*, историја и живопис, Институт за старословенска култура – Прилеп и Матица македонска, Скопје - Прилеп 2001.

2. *Споменици на фрескоживописот од XVI до XVII век Демирхисарско*, Институт за старословенска култура – Прилеп и Матица македонска, Скопје – Прилеп 2003.

3. *Студии за живописот од западна Македонија XV-XVIII век*, Панили Скопје, Институт за старословенска култура – Прилеп, Скопје, 2009.

4. *Фрескоживописот во Пелагонија од средината на XV до XVII век*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2009.

Научни прилози

1. *Ликовни уметници прилепчани* (каталог), Прилеп - Валево, 1980.

2. *Скулптура у дрвету* (каталог), Београд 1981.

3. *Дваесет години на Интернационалната ликовна колонија во Прилеп* (каталог), Скопје 1982.

4. *Прилог за историјата на создавањето на збирката на икони при Народниот музеј Прилеп*, Зборник посветен на Бошко Бабиќ, Прилеп 1986, 25-26.

5. *Манастир Светог Николе у селу Слепча код Прилепа*, Свеске 21, Београд 1995.

6. *Фрескоживописот од XVII во црквата Света Богородица во село Костинци*, Balcanoslavica 13-15, Прилеп 1996, 93-100 (коавторство со Р. Топузова-Каревска).

7. *Црквата во Мрзен Ореовец – последен споменик од XVII*, Balcanoslavica 16-18 (во коавторство со Р. Топузова-Каревска).

8. *Акатистот на Пресвета Богородица во припратата на црквата „Свети Ѓорѓи“ во Полошкиот манастир*, Пелагонитиса 1, Битола 1996, 48-58.

9. *Претстави од детството и младоста на Богородица во фрескоживописот на припратата на Топличкиот манастир*, Пелагонитиса 2, Битола 1996, 69-74 (коавторство со Р. Топузова-Каревска).

10. *Црквата Свети Спас во Праведник*, Balcanoslavica 19-21, Прилеп 1997, 73-80 (коавторство со Р. Топузова-Каревска).

11. *Христоносецот од Палестина*, Македонски информативен гласник, год. II, јуни- септември, бр. 2-3, Струга 2000, 21-22.

12. *Свети Христофор како Христоносец во фрескоживописот на црквата Св. Никола во манастирот Слепче кај Прилеп*, Пелагонитиса 9-11, Битола 2000, 111-116.

13. *Црквата Света Богородица во село Мажуциште и нејзиното место во доцновизантиската уметност на Македонија*, Balcanoslavica 28-29, Прилеп, 2001, 131-161.

14. *Света Тројца во фрескоживописот на манастирот Трескавец од 1570 година*, Пелагонитиса 12, Битола 2001, 115-120.

15. *Култот кон Света Петка во Порече*, Меѓународен научен собир: „70 години од истражувањата на Јозеф Обремски во Македонија“, Прилеп 2002, 327 - 333 (коавторство со Р. Топузова - Каревска).

16. *За Свети Никола и циклусот во припратата на Топличкиот манастир*, Balcanoslavica 30-31, Прилеп 2002, 111-135.

17. *Икона со ликот и житието на Св. Ѓорѓи од Полошкиот манастир (1630)*, Пелагонитиса 12-15, Битола 2003, 156-164.

18. *Една ретка иконографска претстава на композицијата Литургиска служба на свети отци*, Balcanoslavica 32 - 33, Прилеп 2003, 135-150 (коавторство со А. Гулевски).

19. *Вход со Евангелие, Проскомидија, Голем вход, и Раздробление во иконографијата на претставата Литургиска служба на Светите Отци во црквата Св. Никола во с. Зрзе (Прилепско)*, Културно наследство, Скопје 2004, 153-161 (коавторство со А. Гулевски).

20. *Илустрација на Богородичниот акатист во манастирската црква Св. Никола во Слепче*, Културно наследство 30-31 / 2004-2005, Скопје 2006, 77-103.

21. *Циклус на Свети Никола во тремот пред во тремот пред црквата Св. Преображение во манастирот Зрзе*, Зборник средновековна уметност Музеј на Македонија 6, Скопје 2007, 175-185.

22. *Страшниот суд во спомениците од доцновизантискиот период во Прилепско*, Пелагонитиса, 16-20, Битола 2008, 33-43.

Биографските и библиографските единици ги припреми Александар Василевски

Екатерина НАМИЧЕВА, Петар НАМИЧЕВ

ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ГЕВГЕЛИСКО ОД 19 ВЕК

Клучни зборови: живеалиште, чардак, дрво, камен, модел

Апстракт: На територијата на гевгелиско развиен е збиен тип на населби со маалска поделба на територијата и комплекс од градби кои го сочинуваат стопанскиот двор. Традиционалниот начин на градење во гевгелиско опфаќа истражувања на типологијата на просторни градби кои се развивале во еден долг временски период. Притоа се дефинирале одредени најзастапени модели кои се издвоиле типолошки, како приземна куќа од затворен тип, со трем, куќа и одаи, куќа со приземје и кат од затворен тип или со отворен чардак. Притоа се зачувани одредени обичаи околу градењето на куќата, во различни фази, од започнување на темелите, покривањето на куќата, до влегувањето во новата куќа. Застапени се голем број податоци за градителите, начинот на работа при градењето и нивната организација, како и материјалите што се набавувале од околината. Од периодот на 18-от век се одржала куќата во автентична формата, период во кој се задржало градење на традиционален начин, за во период после неколку столетија, да констатираме одредени традиционални автентични вредности на градбите од локален карактер.

Вовед

Во истражувањата за традиционалната форма на живеалишта се опфатени поголемиот број на населби во гевгелиско: Негорци, Кованци, Серменин, Миравци, Петрово, Габрово, Милетово, Смоквица, Конско, Ново Конско, Богородица, Стојаково, Селемли, Богданци, Ѓавото, Ума, Моин, Прдејци, Давидово.

Населението во 19-от век се занимавало со земјоделство, печалбарство и сточарство (Милојевиќ). Земјоделството се организирано со читлучки систем, каде што чивчиите живееле на самите поседи. Тие претставувале еден вид

на утврдувања со типска форма (Цвијик 1987). Задружниот начин на живот бил организиран во живеалиштата, каде што броеле и до 30 членови. Од структурата на општествениот систем, односно организацијата и потребите на семејствата, произлегла и формата на првите живеалишта кои имале скромна форма.

Населби

Населбите се формирале според староседелците кои со семејствата први се доселиле, од кои подоцна се зголемувал бројот на куќите во населбата, каде броеле до 50 куќи во 19-от век. Притоа се случувале повремени миграции на населението помеѓу населбите во областа, поради постојаните насилства од страна на османлиите, во 18 и почетокот на 19-от век.

Типот на населби е подпланински тип, кои се лоцирани на линијата на поврзување на планинската рамка со површината на котлината. Најчесто се формирани во непосредна близина на речните текови и достапноста до пасиштата, односно шумските предели.

Во гевгелиско најчесто преовладува збиениот тип на населба, поставени во котлинскиот дел, со слободна форма на развој на населбата без морфолошки ограничувања.

Читлучките населби имале праволиниска геометриска форма на поставување на живеалиштата, правоаголни, линиски, квадратни, округли и сл. Живеалиштата најчесто се граделе во една линија, со иста покривна конструкција, најчесто за пет семејства. Тие се граделе ниски, на едно ниво, поединечни, но и со посложени решенија. Најчесто биле градени со локални материјали, со плетени сидови или поретко со камен бигор.

Разновидноста на живеалиштата е забележана во Габрово со ниски и високи куќи. Покрај чив-

чиските куќи се граделе и куќи на кат, каде што најдоминантна секогаш била куќата на бегот. Подоцна се граделе куќи со големи прозорци и покриви со керамиди. (Милојевиќ, 1920)

Населбите биле поделени на маала. Куќите во маалата се оградени отстрана со обработливо земјиште. Во Ума имаме маала: Чафутска, Бижоротска, Горна и Кадрупуља маала. Во Стојаково имало маала: Побрешка, Горна, Корнакова, Мацарова. Во Конско постоеле маала: Долно, средно и горно маало. Имињата на маалата се користеле според прво населеното семејство или според просторната поделба на земјиштето на населбата. Се памети дека имало турски бунар сред село, а и секоја куќа имала свој бунар (Селемли).

Стопански двор

Дворните места на куќите на христијанското население не биле поделени, односно неколку куќи имале заеднички двор во 19 век. Најчесто во дворот се поставува гумното, кошарата, кокошарник, дрвљаник и сл.

Кошарата се гради со сидови од преплет околу дрвени столбови, покриена со слама, која служи за чување на овците. Слична конструкција има и кокошарникот во дворот.

Плевната се градела во едно ниво, со поголема должина, за складирање на слама, храна за добитокот преку зимата и сл. Плевните често се групирале во населбата, за да се издвојат како слични градби, но сепак тие имале слична градба како и живеалиштата. Сидовите се правеле со колци околу кои се плетат гранки, додека покривањето било со греди, каде што се поставува највисоката хоризонтална греда-слеме, и се покрива со 'ржаница, односно крупна слама.

Кошарата се гради секогаш на отворено место, на долната страна се остава отвор, во функција за сушење и користење на пченка.

Мутвак се нарекувала посебна зграда, во функција на летна кујна, со баца на покривот, каде што се месел леб, се подготвувало јадење и други активности околу подготовката на храна.

Дворното место се попложувало со камени плочи, за добитокот да не газе по кал (Ума). Секоја куќа имала бавча и градина, каде што се задоволувале потребите на семејството за храна и декорација со цвеќе.

Формата, конструкцијата и намената на помошните објекти во стопанскиот двор се формирала во долг временски период. Потребите наложувале одреден простор во објектите да се зголемува или намалува во периодот на времето на нивното користење. Сепак се практикувала при-

мена на локални материјали, систем на конструкцији и начин на градба која значела и во одредени сегменти одржување на традицијата на градење на овие објекти.

Основната конструкција зависела од локалните материјали, во околината ако лесно бил достапен каменот се сидале основните надворешни сидови од камен, ако пак дрвото било лесно достапно од околните предели со шуми, се граделе со негова примена, како и сламата за покривање и сл.

Карактеристики на куќа

Формата на стопанските објекти во сите сегменти била поврзана и сродна по пристапот на градење, со истата од живеалиштата. Најчесто живеалиштата се определиле според формата и големината на куќа за бегот или османлискиот намесник и живеалиштата на селаните за себе, кои биле скромни според формата и големината. Христијанското население многу бавно ги менувала навиките и сфаќањата за формата на живеалиштата. Поради скромната економска положба, единствено прифатлива форма била едноставна градба со простории кои се поставувале во положба и големина, што значел прифатен одреден стандард.

Куќите имале главна врата, која најчесто била ориентирана кон јужната страна, и мала врата на северната страна, која била во функција за поврзување со другите дворни места, а најчесто била скриена или пред неа се ставале предмети за да не биде видлива.

Верските ограничувања влијаеле на просторниот концепт и надворешниот изглед на живеалиштата. Просторот на куќата најчесто содржел трем, надкриен простор (за спиење преку летото), *керал* (за чување на покуќниински предмети) и *одаја* (за престој преку зимата). Просториите се поврзани со ходник, кој води кон куќата, каде на средината се поставува огниште, со *аур*, *ајер*, кој се градел од камен сид, (за чување на добитокот). Најчесто сидовите на куќата се граделе од плитар или плетени прачки, подовите со набиена земја, додека на покривот се користеле керамиди. (Милојевиќ)

Во почетниот период во 18 век, просторот на живеалиштата имале концепција на престој на луѓето и добитокот под ист покрив (Џвијик, 1987), а просторот бил поделен на трем, *куќа* и *кулиба* (Тановиќ 1920).

Во 18-от век добитокот и луѓето престојувале преку зимата под ист покрив, односно просторот се нарекувал куќа. Предниот дел од просторот на живеалиштето се практикувало да се користи за повеќе различни функции (за работа, складирање

на предмети, домаќински секојдневни активности и сл.) Преку теренот се формира просторија кулиба, која подоцна се нарекува одаја, простор во функција на чување садови, дрвени сандаци со облека, и други покуќнински предмети. Најчесто се користела за престој на младенците во првата година.

Во просторијата кука која зазема најголем дел од куката, просторот е поделен на *софа*, од десната страна, чиј под е подигнат за околу 20 см, во функција за престој на семејството и *под-софа* од левата страна, за престој на добитокот. Просторот на софата има огниште, и според функцијата е поделен на *горен*, *долен* (за спиење) и *среден кат* (за ручање). Најчесто помеѓу просторите на *софата* и *под - софата* се поставува плетен сид, за да ги раздвојува како ограда двете намени на простор и функциите поврзани со нив. Околу огништето се поставуваат рогозини за седење. На двете страни од огништето се оставаат отвори во сидот - *камарици*. Во овој простор се чуваат сите покуќнински предмети. Во просторот на *под-софата* од двете страни покрај сидот се поставуваат јаслите за хранење на добитокот (Тановиќ 1920). Овој концепт на поделба на просторот на живеалиштата и нивно користење се применувал во долг временски период и се задржал како модел кој во најголема мера ги задоволувал потребите на една семејна заедница.

Концептот на живеалишта со една просторија од 19 век продолжил да се гради и во 20 век. Просторот на куката бил поделен на *долни кат* (*ајер*, Серменин), за чување на добитокот и горни кат (*мутвак*, Серменин) за престој на семејството и простор со огниште, со верижник за закачување на котле (Серменин), а куката се нарекувала - *преграденка* (Серменин). На горната страна од Горниот кат седеле старите, додека на долната страна младите од семејството. Секој член си имал свое место околу огништето кое важело за витален простор во куката. Таткото седел оддесно, а децата од другата страна, сите седеле околу огништето (Стојаково). Оваа традиција на поделба на просторот, односно одредување на место по хиерархиски ред, за сите членови на семејството, се потврдува како традиција во гевгелиско.

Одајчето било на предниот дел од просторот на куката, каде се влегувало преку тремот и се нарекувало *колиба* или *собичка*, а имало функција за чување на покуќнински предмети, односно за престој на младенците во првата година, додека да се осамостојат со свој простор или свое живеалиште (Серменин).

Кај куките со кат најчесто се поставувал и амбар. Одаите најчесто имале по два прозора. Кај куките на кат, надворешните сидови најчесто се

граделе од камен, додека внатрешните биле од плитар, се нарекувале *бољме*. Подот во одаите бил од штици - *душеме*, додека таваните биле со конструкција од трска, премачкани однатре со смеса од кал и иситнета слама (Милојевиќ 1920).

Подоцна во 19 век во новите куќи кои се граделе, изостануваат јаслите во под-софата и тремот како простор. На предниот дел на куката на нивно место се поставуваат одаите, кои имале збогатена обработка, со штици на подот, со поголеми прозорци, со капаци. Подоцна се градел подрум, кој бил вкопан во земја, и преземал одредени функции од другиот простор на куката, за складирање на предмети и чување на добитокот. Заради безбедност вратите се затварале со *мандал*, со попечно дрво на средината на вратата, или преку ноќ врата се затварала со клучалка.

Се споменуваат куките во гевгелиската котлина кои имале поголеми димензии (Џвијик 1987).

Типологија

Според истражувањата и ситуацијата и увидот на снимените живеалишта во регионот може да се дефинираат одредени типолошки разлики со нивни специфики, кои во одреден временски период се менувале, односно еволуирале според потребите на семејствата.

Наједноставна форма се еднопросторните – куќи кои имале стандардна распределба на просторот, најчесто приземни, со вкопан подрум. Подоцна, според потребите добиваат дополнителни одаи, со трем на предната страна и како модел на живеалиште најчесто е застапен во овој предел. Подоцна економската состојба на семејствата која се подобрила, со зголемување на бројот на членовите, куката се градела со приземје и отворен или затворен чардак, со кат. Овој модел е исто така бројно застапен во периодот на 19-от и почетокот на 20-от век.

Типот на кука - *чардаклија* се градел во низа, за повеќе издвоени членови на една заедница, што како модел произлегол од системот на градење на чивчиските живеалишта.

Различностите на типолошките примероци се поврзани со живеалиштата од непосредната околина на регионот, од каде се преземале одредени просторни модели, кои одговарале на потребите на семејствата.

Обичаи при градење

Етнолошките особености на пределот се изразени со примена на одредени верувања и обичаи поврзани со изборот на место за кука, започнување и градење на куката, обичаи поврзани со

сите фази на конструктивните елементи и терминологијата на одредени просторни и други елементи на куќата.

Во организација на домаќинството се слушал и почитувал најстариот домаќин, кој го претставува семејството во селската заедница, а во домот се слушал неговиот збор. При поделбата на семејната заедница и формирање на младо семејство, се делат само покуќнинските предмети, имотот останува заеднички, целата заедница сложно работи, додека по собирање на жетвата секој си го зема својот дел. (Тановиќ, 1927).

Кога семејството решава да гради нова куќа се започнува со одредени верувања во целиот процес на градење на живеалиштето. Се купува земја која има различна вредност, во зависност дали е сред село, или е настрана од населбата. Земјиштето се мери со мерка *аршин* (*учкур*, *чекор*) или *на трска* (односно *три аршини*) (Тановиќ 1927). Притоа се внимава на местото кое се купува претходно да не била градена куќа, на раскрсница, околу стари дрвја, која имала негативни случувања поврзани со одредени магии и сл.

Веднаш откако ќе се одбере земјиштето, се започнува со копање на темели, кои мајсторот претходно со канап ги обележува, со што се формира планот на куќата. Планот на куќата и начинот на градење, со пазарење го договара домаќинот со главниот мајстор.

Најчесто се започнува со куќата во понеделник (Серменин, Стојаково), да не биде вторник (Серменин, Стојаково), во среда (Стојаково), четврток (Миравци, Стојаково), сабота никако не се започнува со работа (Стојаково).

Мајсторот прв удира со копачот, додека домаќинот приложува сребрена или златна пара, а домаќинката дарува чорапи. Мајсторот кажува -нека е аирлија, и потоа се продолжува со копањето на темелите. Кога ќе се ископаат темелите се вика поп, се собираат роднините и комшиите, за да се одржи обичајот на удирање темел. Мајсторот поставува три камени парчиња и се удира по еден чекан, после кое попот почнува со читање и го попрскува местото со светена вода. Притоа сите присутни фрлаат по една пара (сребрена), додека домаќинот дарува златна пара. Со крвта од курбанот се поминува низ темелите (Миравци, Стојаково), на сите четири кошиња (Серменин), додека главата од курбанот се става на исток (Стојаково), притоа курбанот за ручек го јадат сите (Миравци).

Во исто време мајсторот удира по каменот со чекан и кажува *Воја чекан трабуве да се прави, сус железото не се праве, сусбакр не се праве...или сус сребро или сус злато! Кукјаки са праве, ти-*

мељки са удреуд сами карагрошуве!, додека сите ги фрлаат парите, мајсторот кажува *Срма и карагрош...ду века да траје, да нема касавет (страв и грижа) ни уд вода ни уд огин!* (Тановиќ, 1927). После тоа се послужува ракија, и се благословува, со желби за оган во куќата, за радост, за полна со песни, оцакот да чури, да има жито, овци, пари, со радост, со синови, ќерки, внуци, со роднини, пријатели, без душмани.

Притоа најчесто се практикува обичајот да се приложува жртва, се коле курбан, најчесто јагне (Серменин, Прдејци, Ума, Стојаково, Ѓавото, Конско), бело јагне (Миравци) овца, теле (Ѓавото), а поретко и петел (Серменин, Ума, Стојаково, Ѓавото, Конско), кокошка (Прдејци, Серменин), додека јаре не се колело (Ума). *Се коле бише ако сакаш да оди напред, ако јагнето клоца во место, нема напред, треба бише со муцката напред* (Стојаково).

Курбанот го коле сајбијата (Миравци), мајсторот (Прдејци, Стојаково), домаќинот (Серменин, Ума), од десната страна на темелите (Серменин), при што главата од курбанот се става во темелот (Ума), на исток (Конско). Со крвта се поминува по темелите (Прдејци, Серменин, Конско), се фрлаат пари во темелит - *земански пари (на кои не им поминал рокот)*, ситна паричка (Серменин), се става зејтин, ракија, светена вода (Стојаково).

При сидањето на куќата, бардаци и други покуќнински садови се всидуваат, при што се верувало дека треба да одекнува како во црква (Тановиќ, 1927). Во одредени случаи се става светена вода (Серменин), додека курбанот го јадат сите од семејството и мајсторите (Серменин, Конско).

При поставување на влезната врата, домаќинот носи ручек во тепсија, и се јаде за *берикет* и *камет* на куќата. Потоа се продолжува со сидањето. Кога се преградувала куќата се нарекувала *преграденка* (Серменин).

Кога градењето ќе продолжи со покривање, мајсторите ги поставуваат гредите - *чатми*, каде на две дрвени мотки поставуваат конец, при што се украсувало со зеленило. Притоа домаќинот ги дарува мајсторите, а мајсторот притоа вели: *Алн џаба усталар, чорбацидан бакишии гелди! Усталари севиндирли! Калфалара ми ревет, усталара кувет, чоџуклере кјутек, чифчилере берикет, ев сајбија емир, овада јамур, гетирен да, гетирмен да берикет версин, илем гетирене, чок берикат версин!* (Тановиќ, 1927), после што се приложуваат подароци од сите присутни.

После дарувањето мајсторите се заблагодаруваат: *Хе, на ви пуклон, мајстуре, чарбацијапуклон ни дунисе, на нашијо сајбија ат'р му лага, нас не зарадува, на млади калфи мирифет, на што не слушат деца кјутек, на сите ураче бирикет, на*

кој ки донесе и који не ки донесе биричат версин, ама који ки дунесе опште побирикат версин. (Тановиќ 1927)

На покривната конструкција се става летва, со крст, и се носат дарови (Конско). При носењето на даровите, главниот или еден од мајсторите кажува: *Да има среќа, да му даде господ здравје, филан човек да му даде, господ здравје, бериќет на деца* (Миравци), *Дарува газдата на мајсторите, кој донесел, здравје да му даде* (Серменин), *Еди кој си човек прави чест, на мајсторите даровите, на аргатите кутеком* (Ума), *Аланца буланца, кој ќе донесе бакишии, вала на тој што не деонесе, и кој не донесе* (Стојаково), *кој има бакишии да дава, тој и тој ја гради куќата* (Ѓавото).

Подароците се закачуваат на канапот и стојат преку денот, од сите што ќе донесат, преку ноќта се собираат, а утредента пак се закачуваат, за де се видат. Подароците се делат кога ќе се заврши куќата, односно заврши градењето од страна на тајфата.

При вселување во новоизградената куќа, предметите се пренесуваат најчесто ноќе. При влегувањето се носи свежо подготвен леб, за што се верува дека се пренесува среќата од старата во новата куќа, при што исто така се раскопуваат страните на огништето и кошињата, од старата куќа, за да преминат во новата. Рано наутро домаќините целата куќа ја опашуваат со конец, и се фрла бело просо, за следниот ден конецот да се постави под керамидата каде се поставува и крст (Тановиќ 1927). Вселувањето во новата куќа најчесто се прави во понеделник, четврток, кога се свети масло, се повикуваат соселаните и се дава ручек. Се верувало дека секоја куќа има своја куќна змија, која не треба да се убива.

Преку ноќта се седи во новата куќа *на причувување*, при што се носат подароци (Ума, Конско) и се прави гозба (Конско). Домаќинот или другарите палат оган надвор и ја вртат куќата со огнот, се свири на гајда или хармоника (Прдејци). Кога се влегува во новата куќа, оган се пали за да ја *причуваат*, *берат гозба*, се коле бравче, додека младо дете треба да го пали огнот (Серменин).

Градители

Во Миравци се забележани мајстори кои доаѓале од Паланка, торбеши од дебарско, Ростуше Вевчани, струшко, охридско и сл.

При градењето доаѓаат браќата на *помош* (Прдејци). Мајстори во Прдејци доаѓале од Смоквица, албанци-торбеши, од Валандовско, мајстори арнаути од Дебар (Серменин)

Сидовите се сидале со *кушаци*, дрва со пречки, на *кошк*, се држи сидот со *клефи* - клинци од даб

(Серменин). За покривање на куќата се користело дрво од ела, бор, се носеле со *добџи* (Серменин).

Во керамидарниците ја обработувале земјата, со *подници*, ја меселе со нозе, потоа се ставала во калапи и се печела (Серменин). Во Серменини Ума работеле мајстори, со активности само во истото село. За куќа се памети дека работела *голема тајфа* на мајстори (Серменин). Се споменуваат мајстори - градители Атанас Ристов и Јован Крстев од Ума. Во Ума се споменуваат мајстори кои работеле во селото и околината, Аврам Качев (род.1910), Ташко Итов род.1908.

Мајсторите биле *тукашни*, од кривоаланечко (Босилеград), од дебарско, додека после војната сами си ги граделе куќите (Стојаково). Мајстори во Стојаково кои биле активни се: Гоне Чельов, работел во гевгелиско, Гонче Барљанов, Ристо Станков, Миљо Шабанов, Кољо Танов, Дељо Арнаудов. Мајсторите работеле во тајфи, на четири мајстори по двајца калции (Стојаково).

Градењето со камен одело побавно, една до две недели, требало да се исуши, за да се покрива куќата, се поставувале два реда камен па се сушел сидот, а со кушаци од бука, чам, се премостувала ширината на сидот со *пајанти* (Стојаково).

Дрвените елементи од прозорците ги изработувале мајсторите занаетчи, најпрво касата и жапките. Ментешињата ги изработувале ковачите, како и бравите за вратите, кои имале *потпирачка, подпирачи* (Стојаково).

Дрвената покривна конструкција се градела над таванските греди, се поставувале вертикални греди *попови* (*папази*), над кои се ставала дрвената греда - *слеме* (*ребро*), врз кои се потпирале косите греди - *чатмите*. Косниците за укрутување по дијагонала се нарекувале *макази* (Стојаково). Над конструкцијата од гредите се поставувала плетена трска, потоа слој од кал од горе, над кое се ределе керамидите. Керамидарница постоела во селото Ѓавото, каде се изработувале керамиди од земја - *ѓавушка* керамида. Керамидите како и тулите ги печеле во фурни. Во 1 м² се поставувале 52 парчиња изработени од кал со земја црвеница (Стојаково).

Мајсторот кој бил главен се нарекувал *алал мајстор*, најчесто во тајфа биле двајца мајстори и двајца калции (Ѓавото). Мајстори од селото Ристо Узунов, Јован Пенев. Мајстори во тајфа работеле по пет души, арнаути од западна Македонија (Конско).

Материјали

Примена на материјалот за градење зависел од околните наоѓалишта, односно природната сре-

дина на населбата. За куќите во подпланинските села се граделе камените сидови, односно се користел шкрилец или варовник, ако се наоѓал во непосредната околина на куќата. На локациите на населбите или куќите на самата граница на планинската страна со работ на котлината, го земале материјалот за куќата од рамните површини на котлината. Притоа долните делови на сидовите се граделе во камен, додека горните делови од керпич. Во подпланинските села доминирал каменот сид кај живеалиштата, додека кај живеалиштата во котлините доминирала примената на сидови од керпич, а каменот се применувал само за темелите (Габрово).

При градењето се употребуваат локалните материјали кои се наоѓаат во околината. Камен, плитар (керпич), смеса од кал, дрвени парчиња за покривната конструкција и керамида.

Темелот најчесто се копа до 50 см, се реди каменот, а кога од нивото на почвата се врзува со кал, или со малтер. Калта за зидање се подготвува од земјата, која се меша со вода и ситна слама (*плева*), за да се добие кашеста смеса. После зидањето со камен (до половина аршин), се продолжува сидот со плитар, со тули кои се правени од истата смеса, но никако не се одбира песоклива земја, затоа што не се добива компактна маса за тулите.

Дрвените греди за покривната конструкција се донесуваат од околните шуми. За покривната конструкција над гредите преку *мертеците*, се поставуваат *пардиш* (плетена трска), па се поставува слој од кал, над кој се редат керамидите.

Дрвото се подготвувало за куќата, изделкано – *кересте*, најчесто ела или бор, кое се подготвувало и се ангажирал чувар за подготвените дрва (Серменин). Даб, ела и бор се носеле од Кожуф, месност Висока Чука (Миравци), додека камен носеле од петрушка река. За аглите од куќата за кошињата – *кафола*, се употребувал бигор, носен од месноста Јаворица, Коничева нива, додека обичен камен носеле од околината на Миравци. Даб се носел од околината на селото - *чрнок* (Серменин). Камен се носел *бигор* од реката, се сечел со *бичкија* (Серменин)

Од селото доаѓале *на помош*, од селото (Серменин, Ума, Стојаково), со волови и коли на две тркала (Миравци). Каменот имал син колорит (Петрово). Каменот бигор се набавувал од реката Белун. Сламата се сече на Петровден, таа се нарекувала *ракавенка* (Прдејци).

Куќата се градела и до три години, со добитци се носел камен од околината (Ума). Варовник камен се носел од месностите- дупка-Павазунгур, Кодрушуља, Билорје, додека плочи од месности-

те Нужде, Чавдарот, Паштирика(Ума). Во Керамидарница (бигор, Кафољ) со црвена земја се подготвувале тули - *подници*, каде имало големо гумно, за да се печат тулите и керамидите во голема фурна (Ума). При работа се користеле големи лимени корита за подготовка на смесата за тулите и керамидите (Ума). Дабова граѓа се донесувала од месностите Пештерка, Саламура од Кожуф (Ума). Камени плочи од месноста *аргекуплочки*, додека камен носеле со маски од месноста *серкадекала*. (Ума). Камен сив и бел се носел од месностите: Чуката, Штерпа, Уште, Побрегово, додека плочи се носеле од повеќе страни (Стојаково). Плитар се правел од обична земја, каде секое семејство само ги правело калапите, селото помагало со мајстори, кои работеле без надница (Стојаково). Јаворови и топови дрва се носеле од планината.

Тајфите куќите ги пазареле од темел до покрив, а за мачкање на сидовите башка се пазареле (Стојаково). Северниот сид го граделе со камен. Дрвент егреди ги поврзувале со керфии, кога се уште не употребувале клинци (Стојаково). Таванските греди - *таванки*, од долната страна ги обложувале со трска, па се мачкало со *чок малтер* (слама, вар и песок), а плетењето на трската сами ја изработувале, сламата да не биде мека, ниту јака, туку средна (Стојаково).

При зидање се користи кал со земја - *црвеница* која се носела од месноста Големиот рид, се размешува, потоа се прска со вар и се размешува, за што биле ангажирани аргати. Подовите се исполнувале со црвеница (Стојаково). Дрва, бор и даб, се носеле од Кожуф со маски од месноста Керестото (Ѓавото)

Камен се носел со воловска кола, со штангли се двоел, сив, здрав камен, печеле вар. Керамидите ги изработувале од мрсна земја – *миљ* (од Вардар), ги правеле во дрвени калапи, се набивала земјата и кога ќе се исуши (10 дена), се пече во фурна. Секој си печел тули во керамидарница (Ѓавото), односно оној што правел куќа за себе, не плаќал (Ѓавото). Камен се носел од преку реката од месноста Грмајки. Керамидарница имало на источниот дел од селото (Конско).

Заклучок

Просторните карактеристики на населбите од збиен тип се карактеристични за гевгелискиот регион, како дел од најчесто застапениот модел на населба во регионот. Формата на населбата се дефинирала според потребите на маалскиот систем на развој на населбата, приспособена на конфигурацијата на теренот, најчесто во планинскиот дел или на рамката на просторот помеѓу планинскиот

и рамничарскиот дел, поради близината на обработливото земјиште.

Покрај применетите типови на куќи во еволуцијата на неколку века, најзастапен модел е приземното живеалиште со просторија куќа и трем со одаи на предната страна од основата. Покрај овој модел на живеалиште, се забележува честа примена и на отворениот тип на куќа со кат и отворен чардак. Овие модели се приспособени на потребите и локалните традиции за користење на живеалиштата во регионот. Типолошки најзастапена е приземната куќа од затворен тип, со трем, куќа и одаи (Намичев 2009). Овој тип на живеалиште е распространет на целата територија на Македонија, особено во Овче Поле, Порече, Скопска котлина и сл.

Куќата чардаклија со приземје и кат, со отворен чардак се применувало како просторно решение скоро во сите региони, поради климатските, социјалните, општествените услови, но и заради

приспособување кон локалниот начин на градење и народни верувања.

Територијата на гевгелиската котлина содржи автентична форма на населби и градби, кои го одразуваат негувањето на традицијата во градењето, што се манифестира преку обичаите кои се поврзани со сите фази на градење. Подготовката при процесот на градење е поврзана со прибирање на локалните материјали, дрвото, каменот и земјата кои се наоѓале во околината и на традиционален начин се подготвувани, обработувани и применувани, за да се добие архаична форма на живеалиште.

Негувањето на традицијата од 18-от век се одржала во доволно автентични рамки на формата на куќата, примената на материјалот, конструктивните и естетски карактеристики, за во период после неколку столетија, констатираме традиционални вредности на градбите од локален карактер.

Литература

Б.Ж. Милојевиќ, *Јужна Македонија*, Београд, 1920

П.Намичев, *Селската куќа во Македонија*, РЗЗСК, Скопје, 2009

С. Тановиќ, *Српски народни обичаи у Гевгелиској кази*, Београд- Земун. Графички завод Макарије, 1927

Ј. Цвијиќ, *Антропогеографски списи*, Сабрана дела, књ.4. том 1. Сану, Београд, 1987

Информатори:

Султана Купанова, род. 1927. Од Смоквица.

Невенка Димова, род. 1960 од Миравци

Марија Димова, род. 1928 г. од Миравци

Анета Гурдлева, род. 1936 г. од Миравци

Костадинова Марија, род. 1915 од Петрово

Димитар Ташевски, род. 1929, Миравци

Крсте Атанасов, род. 1940 г., од Миравци

Марковски Митко, род 1958, од Негорци
Ангелина Ристова, род. 1926, од Серменин
Ангелова Тодорка, род. 1932, од Серменин
Костадинка Проданова, род. 1929 од Смоквица
Марија Автова, род. 1939 од Смоквица
Кристина Попгорлиева род. 1924 од Прдејци
Ѓорѓи Илиев, род 1942 од Серменин
Веселина Батанциева, род. 1930 од Серменин
Ристо Проданов, род. 1938 од Смоквица
Ангелина Ристова род. 1926 од Серменин
Атанас Ристов, род. 1930, од Ума
Јаким Арнаудов род. 1929 од Стојаково
Душко Арнаудов род 1932 од Стојаково
Ѓорѓија Челеб род. 1930 од Стојаково
Атанас Ќириќ род. 1927 од Селамли
Благој Делков род. 1926 од Ѓавото
Лазар Јованов, род 1928 од Конско

Ekaterina NAMIČEVA, Petar NAMIČEV

THE TRADITIONAL ARCHITECTURE IN THE REGION OF GEVGELIJA IN THE 19TH CENTURY

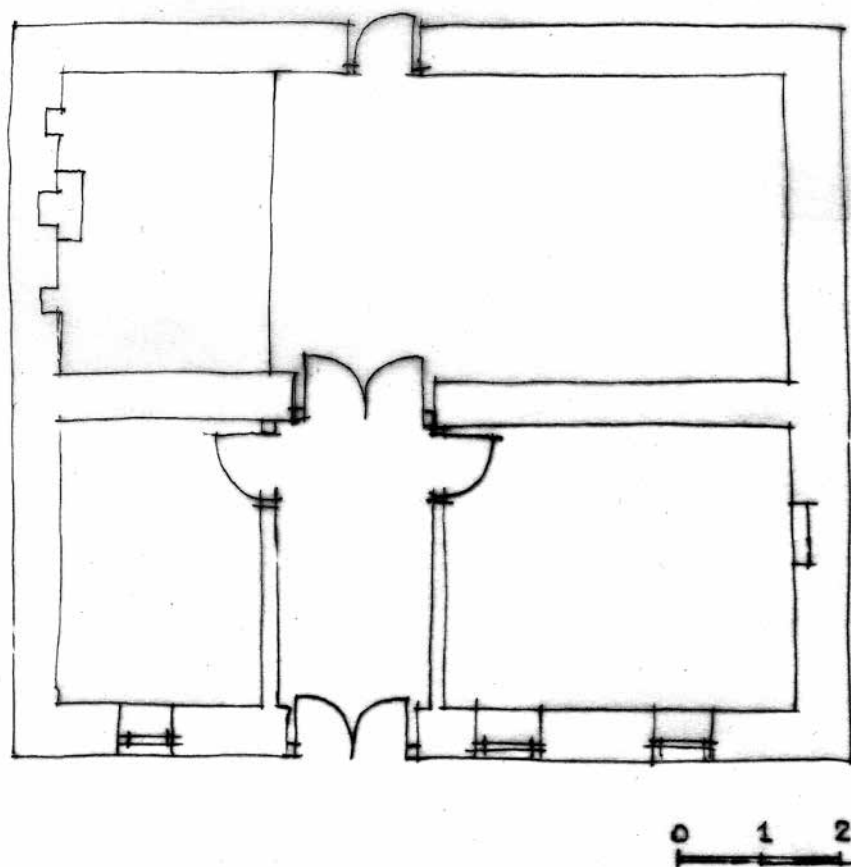
Summary

Alongside of the used prime types of living homes and the evolution throughout the centuries, the most often is the home on the ground level with accommodation, porch and rooms on front of structure. Beside this type for living, their evidence often of the practices of open type home with a floor with an open porch (čardak). These models were adjusted about the use for the needs of local traditions for living in the region. Typologically most often is the ground floor house, closed type, with a porch, a home with rooms. This type of homes is found on the territory of the entire N. Macedonia, especially in Ovče Pole, Poreče, Skopje valley and so on.

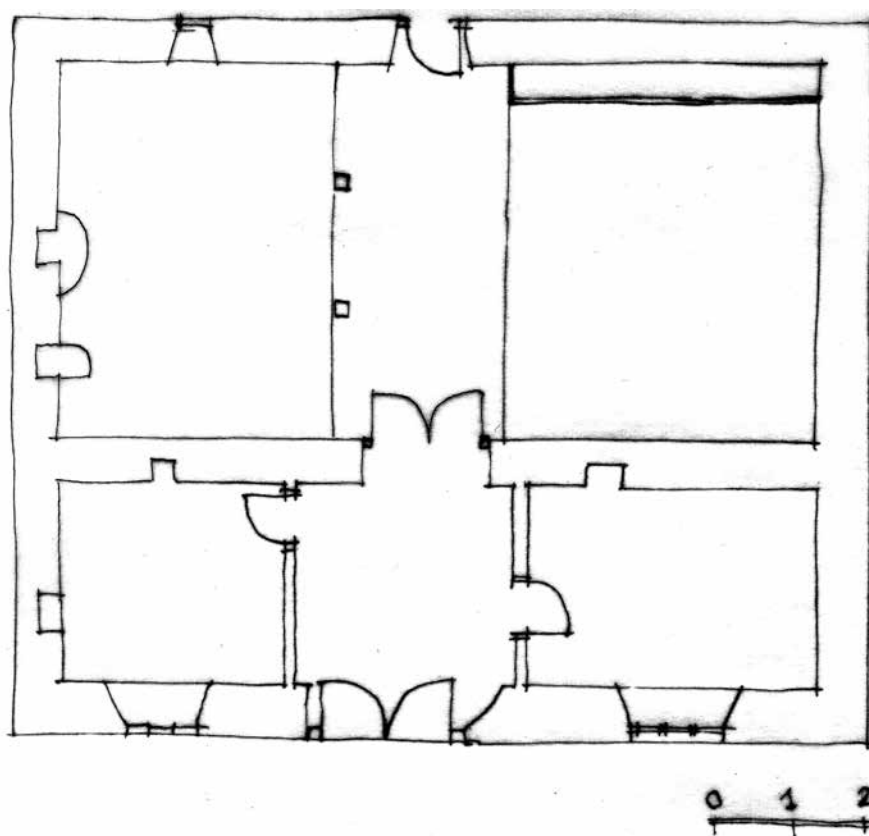
The homes known as *čardaklija* with ground floor and first floor, with an open porch, were used as common solution in all regions, for climatic, social, and social conditions. Additionally, for adjustment about the local way of building and aimed for the folk believes.

The territory of valley of Gevgelija contains authentic forms of settlements and buildings, which reflect the treatment for the tradition of building, by manifesting the customs which are connected with all the phases of building. The start of the building process, by finding the local materials, wood, stone, and the land found nearby, and the traditional way to organize, treat and apply to receive an archaic form for living.

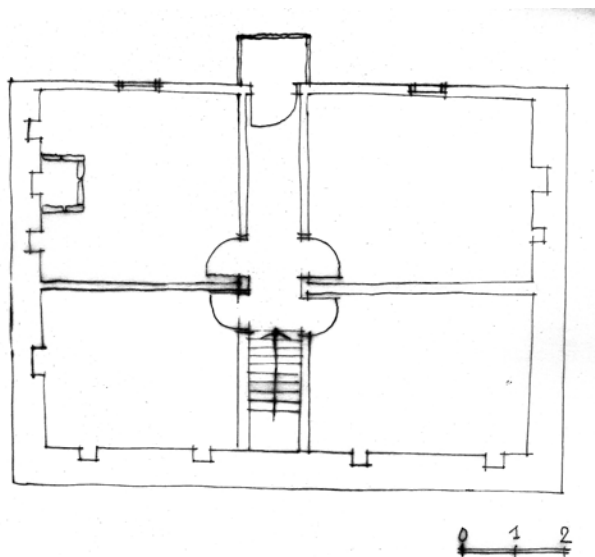
Supporting the tradition from the 18th century has remained sufficiently for authentic frames for the homes, the use of the materials, construction, and aesthetic characteristics, through the period after the centuries, confirming the traditional values for the buildings consuming the local attributes.

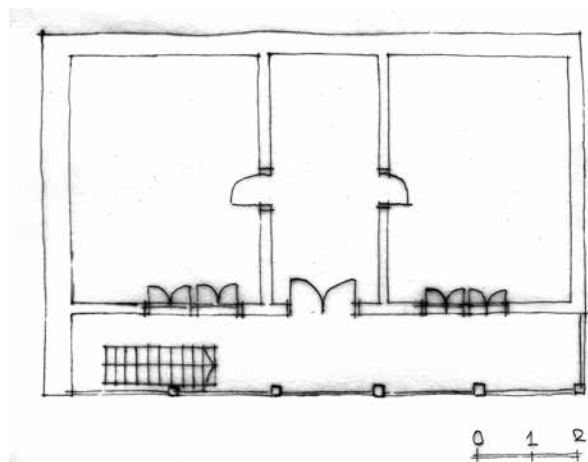
Сл.3. Основа на приземје, со простории на куќа и одаи, Хума

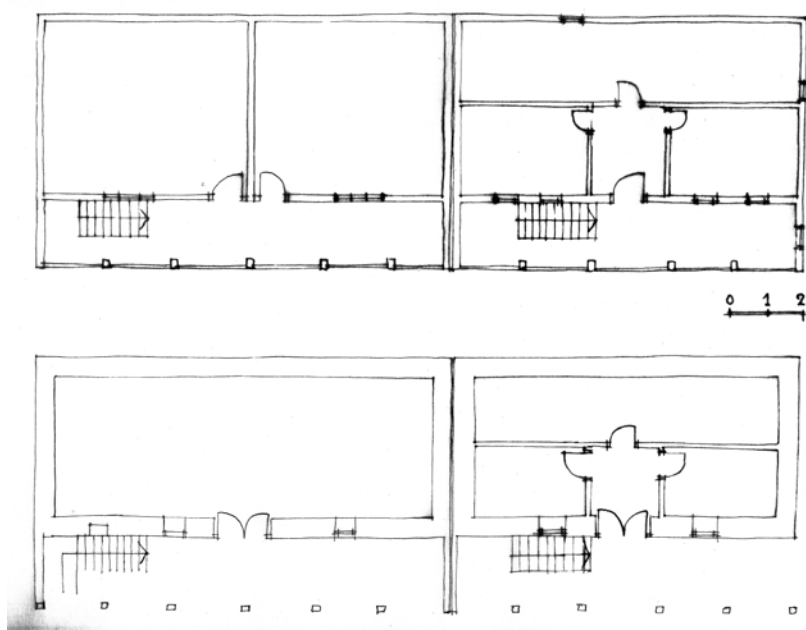
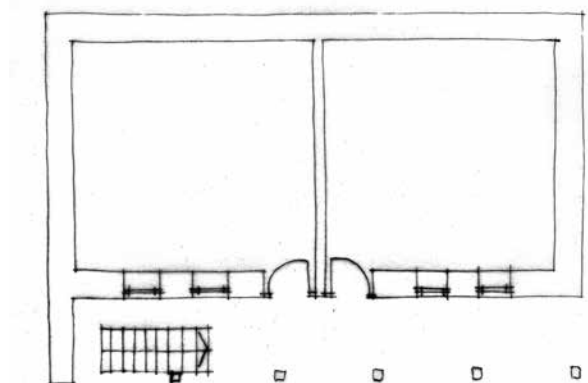
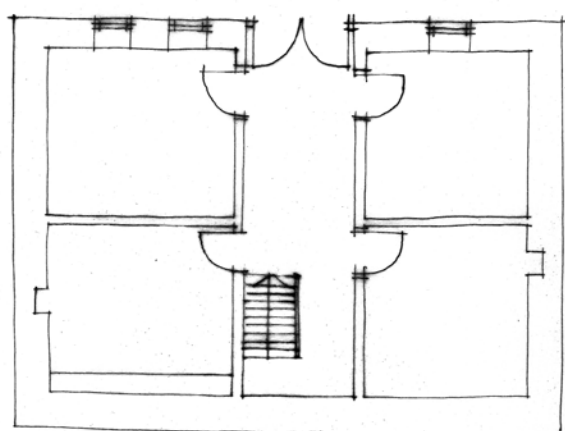
Сл.4. Онова на приземје, со простории на куќа и одаи, Смоквица.

Сл.5. Основа на приземје и кат, куќа од затворен тип без чардак, Хума.

Сл.6. Основи на приземје и кат од куќа - чардаклија, Серменин.

Сл.7. Основи на приземје и кат од куќа во низа, од типот- чардаклија, Серменин.

Сл.8. Изглед на кош, Балинци.

Сл.9. Изглед на кошари, Балинци.

Сл.10. Изглед на кошеви, Балинци.

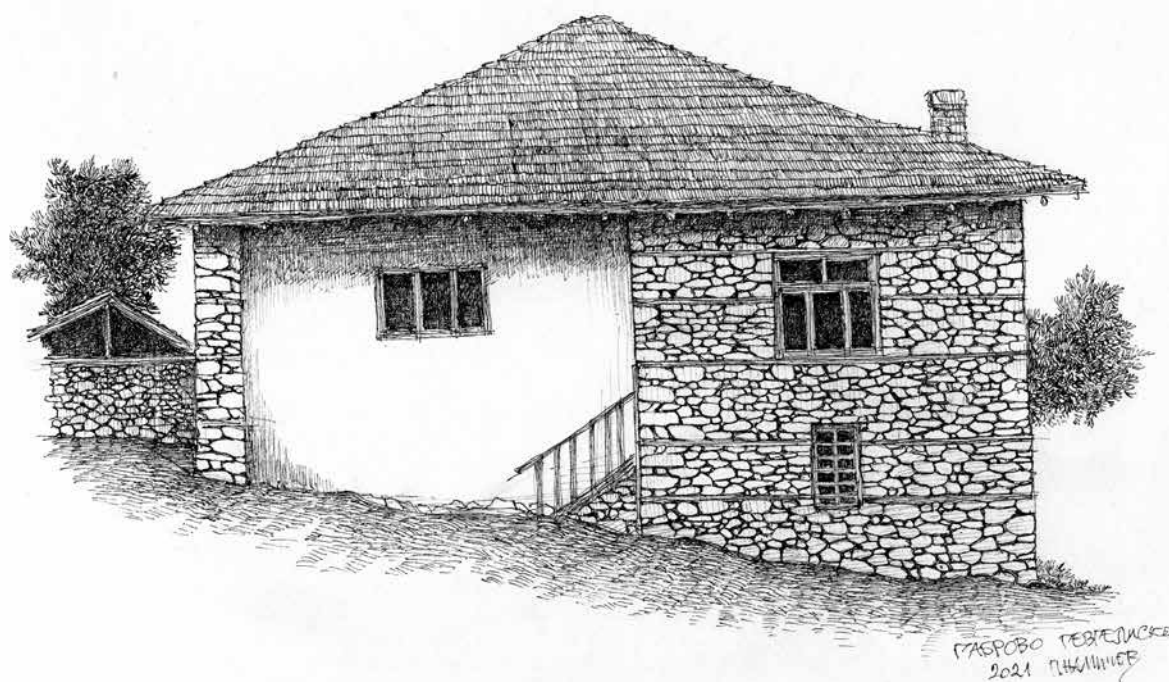
Сл.11.Изглед на племна, Петрово.

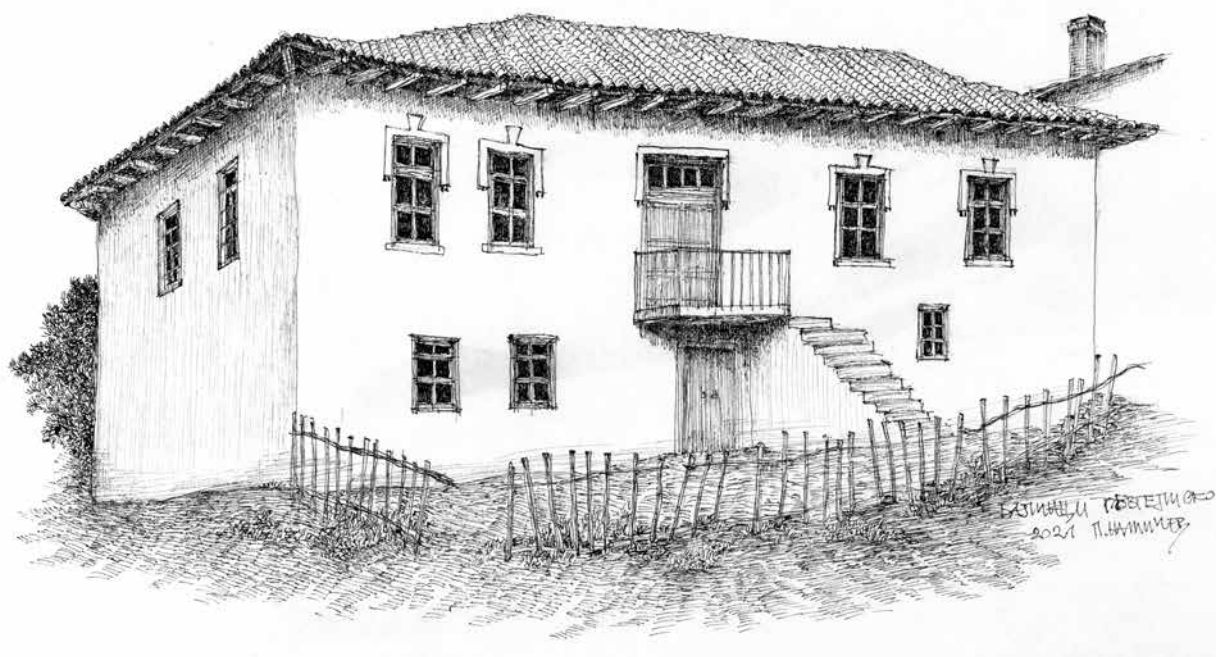
Сл.12. Изглед на приземна куќа, Хума.

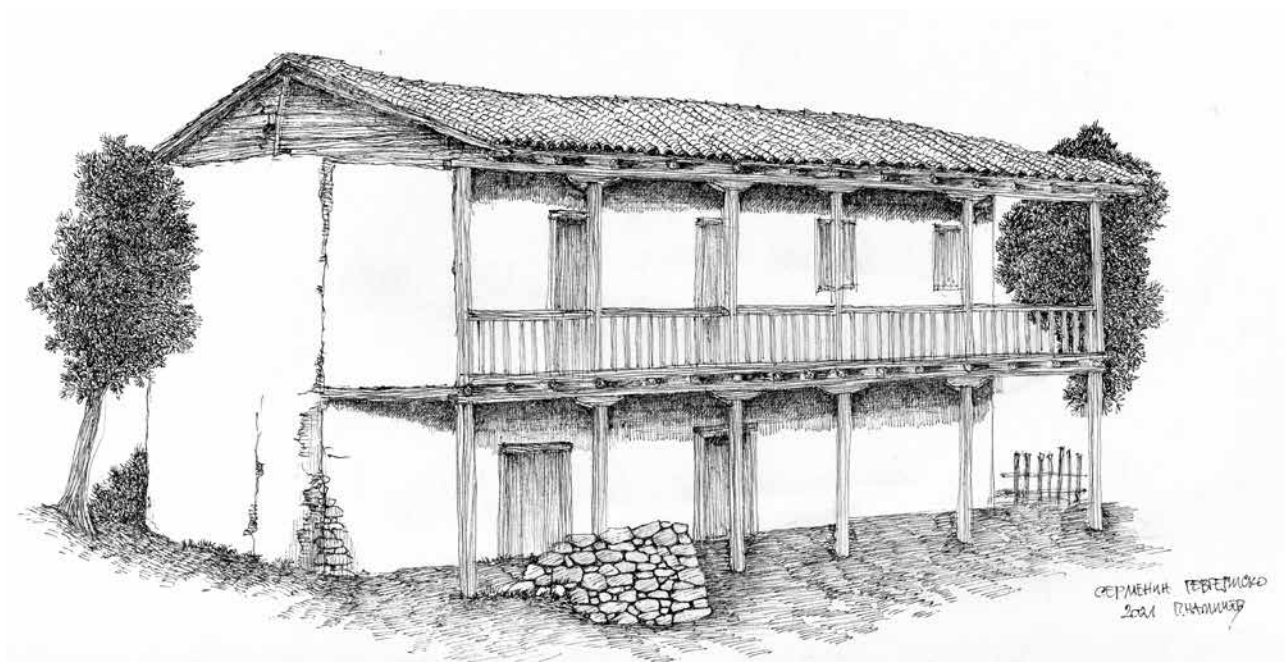
Сл.13. Приземна куќа на ниско со вкопан подрум, Давидово.

Сл.14. Приземна кука со вкопан подрум, Габрово.

Сл.15. Изглед на кука со приземје и кат од затворен тип, Балинци

Сл.16. Изглед на куќа со приземје и кат, од типот чардаклија, Серменин.

PATRIMONIUM.MK

УДК 7.025
930.85

ISSN 1857-5811

